

4. Промисловий менеджмент: теорія і практика : колективна монографія / за ред. д. філос. н., проф. В. Г. Воронкової, д. е. н., проф. Н. Г. Метеленко. Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2020. 338 с.

5. Цифрова трансформація промислового менеджменту: теорія і практика : монографія / за ред. д.філософ.н., проф. Воронкової В. Г., д.е.н., проф. Метеленко Н. Г. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2023. 816 с.

УДК 004.8:006.3

КОЗЛОВЕЦЬ МИКОЛА,

доктор філософських наук, професор, професор кафедри філософії та політології, Житомирський державний університет імені Івана Франка (м. Житомир, Україна)

E-mail: mykola.kozlovets@ukr.net,

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5242-912X>

ЗЕМБИЦЬКИЙ ЄВГЕНІЙ,

здобувач другого рівня вищої освіти 2 курсу історичного факультету, Житомирський державний університет імені Івана Франка (м. Житомир, Україна)

ТЕХНОЛОГІЇ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ: ГУМАНІСТИЧНИЙ ВИМІР

Одне з найбільш актуальних та новітніх явищ сучасного світу є розвиток технологій штучного інтелекту (ШІ), їх практичне застосування в економіці та інших сферах суспільного життя. При цьому ШІ втрутився «в святая святих», в ту сферу, яка робить людину розумною, а людський соціум виділяє з будь-яких інших біологічних спільнот. Застосування ШІ загострює старі й породжує нові моральні, гуманітарні, світоглядні проблеми, змінює уявлення людини про саму себе, сенс і норми свого життя [1; 2, с. 9–19].

Під штучним інтелектом (*artificial intelligence – AI*) розуміють «власність автоматичних систем брати на себе окремі функції інтелекту людини, наприклад, вибирати і приймати оптимальні рішення на основі раніше отриманого досвіду і раціонального аналізу зовнішніх впливів» [3, с. 742].

Поява нейронних мереж, здатних здійснювати швидко обробку величезних обсягів інформації та давати більш-менш обґрунтовані та змістовні відповіді під час «спілкування» з людиною, і, зокрема, відкриття публічного доступу до ChatGPT у 2022 році змушує замислитися над місцем людини у світі ШІ, який нібито здатний генерувати знання і таким

чином чи не перевершувати своїх творців у деяких формах традиційної людської праці. Більше того, штучний інтелект володіє потужним креативним потенціалом і може бути використаний для створення нових можливостей для навчання [4].

Для позначення новітніх технологій активно використовується термін «генеративний», який насправді не означає творчий: штучний інтелект не створює нових даних чи знань – він або обробляє наявну інформацію, або слідує певним наперед заданим шаблонам, наприклад, імітуючи стиль того чи іншого науковця, письменника чи художника. В цьому контексті ШІ значно відрізняється від людського, тому використання для його позначення саме іменника «інтелект», хоч і вже усталене, є термінологічно сумнівним. Дж. Ланьє, один із видатних винахідників сучасності, навіть стверджує, що використання такого терміну є оманливим і небезпечним, бо жодного «штучного інтелекту» насправді не існує: новітні програми на зразок GPT-4 лише відтворюють та комбінують ту роботу, яку до того зробили люди, – вони можуть, скажімо, знаходити приховані узгодженості в людських творіннях, але не створювати щось самостійно [5, с. 106–107].

Зазначимо, що ще 70-ті роки ХХ ст. відомий український вчений В. Глушков у статті «Гносеологічні проблеми математичного моделювання» зазначав, що в процесі популяризації кібернетики виникає ілюзія будцімто її засобами можна створити «штучну людину» чи навіть суспільство, яке складатиметься з машин. Він не сперечався з тим, що якщо брати проблему в абстрактно-технічному плані, то такого роду проекти не можна вважати зовсім безпідставними. Але, продовжує В. Глушков: «Необхідно цілком ясно зрозуміти, що можливість реалізації подібних проектів вирішується не в суто технічному, а, перш за все, в історичному плані і тому лежить поза компетенцією кібернетики або будь-якої іншої природничої науки. Відповідь на такі питання слід шукати не в природничих, а в соціальних науках. ...все, що створене руками людини, у тому числі й найдосколіші автомати, є не більше ніж знаряддям виробництва і не може бути в соціальному плані рівнозначним людині» [Цит. за: 5, с. 94–95].

Іншими словами, поширення інформаційних технологій, які ми позначаємо терміном «штучний інтелект», ще не свідчить про здатність машин «мислити». Машина у принципі не може «мислити» відкрито, нестандартно, виходячи за межі суто розумних міркувань і формальної логіки, властивій класичному типу раціональності. Відкритість як характеристика винятково людського мислення характеризується такими рисами, як нелінійність і поліпарадигмальність, а також критичність й автономність, що є практично недосяжною для машинних технологій за визначенням. Втім, відповідно до ідей «відкритої науки», безпосередньо

пов'язаною з ідеалами гуманізму, новітні технології ШІ можуть значно допомогти людині, беручи на себе «нелюдські» операції та типи робіт [4, с. 230–287; 5, с. 106–107]. Справа лише в тому, щоб людина могла правильно сприймати та позиціонувати як себе, так і ті технології, які вона використовує, адекватно оцінюючи як свої, так і їхні можливості та перспективи. В будь-якому разі, можна стверджувати, що ШІ є «закритим» феноменом: навіть його здатність навчатися все ж таки базується на певних програмах і наборах інструкцій.

Йдеться про іншу якість людського існування, коли людське може злитися зі штучним, що здається фантазією. Подальший розвиток призведе до заміщення людей, як творців програм, штучним інтелектом. Останній буде визначати, в якому напрямі мають розвиватися суспільство загалом й окремі індивіди. Але повного підпорядкування може й не статися. На якомусь етапі неминучою буде боротьба людей зі ШІ. Будь-які знаряддя підпорядковують людину собі, спрямовують її розвиток у певному напрямі. Однак і людина пристосовує знаряддя для своїх потреб, особливостей свого тіла, свого мислення. Поки що суб'єктом діяльності є людина.

З'являються нові потреби, задоволення яких робить людину залежною від штучного інтелекту. Найпростіший випадок: можна не знати таблицю множення, але стати залежним від наявності калькулятора, його справності й уміння ним користуватися. Виникає функціональна неграмотність. Лінь стає виправдоною ще в одній сфері людської діяльності. Вона заощаджує життєві ресурси і, в кінцевому підсумку, зберігає життя. Але, згідно із законами діалектики, протилежність, доведена до крайності, переходить у свою протилежність. Поступово виникає нова структура суспільства. Воно поділиться на відносно невелику групу творців-управителів, здатних керувати штучним інтелектом і визначати свою долю, і масу лінівців, утриманців, хворих, безвідповідальних людей, здатних лише обирати з того, що їм запропонують [5, с. 87–90].

Свобода людини виявляє себе в навчанні й творчості, у виході за межі наявного буття. Штучний інтелект уже теж може виходити за межі наявного. У творчості відбуваються переходи в нові сфери дійсності, наприклад, коли замість сили м'язів застосовують силу двигунів. Неможливо передбачити все, що за межею. Існують точки біфуркації, точки невизначенності. Як і неможливо передбачити всі наслідки від діяльності ШІ та всі небезпеки. Але неможливо й зупинити розвиток з метою зберегти нинішній спосіб існування людей, оскільки цей спосіб полягає в переходах до нового. Як невід'ємна властивість самого життя поширення набуває термін «живе знання», яке протиставляється традиційному

технократичному мисленню. Останнє позбавлене адекватно світоуявлення, живого ставлення до дійсності. Воно вириває окремі події із повноцінного життєвого контексту, завдяки чому з'являється примат цілі над засобами, смислами і загальнолюдськими цінностями, смисла над буттям і реаліями світу, техніки над людиною та її життям. Технократичне мислення – це мислення, якому чужі розум, рефлексія, любов до життя в усіх його проявах [4].

Вражаюча швидкість розвитку цифрових технологій задає тренд на можливе все більше злиття людини з дедалі потужнішими інтелектуальними машинами. Наприклад, мобільність і співмірність, відповідність до людського мозку й органів почуттів робить цифрові мобільні пристрої якби продовженням людини, що, з одного боку, багаторазово підсилюють її специфічно людські якості й здібності, а з другого, – звільняють людський мозок від його звичних функцій із не цілком передбачуваними наслідками, насамперед зі здатністю до накопичення, аналізу та передачі інформації. Швидкість, з якою це відбувається, змушує припустити, що ми є свідками чергового революціонізуючого процесу, результатом якого може стати симбіоз людини й інтелектуальної машини, що супроводжується глибокими трансформаціями соціуму, а можливо, й особистості [6, с. 412–417]. Прихильники сингулярності очікують, що поява технологічних творінь, що перевершать людський інтелект, стане переломним моментом в історії, набагато важливішим, ніж попередні технологічні прориви.

Деякі світові експерти висловлюються в тому сенсі, що розвиток технологій ШІ містить у собі потенційну загрозу для людства, аж до можливості його знищення, не говорячи вже про страйки спеціалістів різного профілю, які побоюються зростання безробіття як наслідку поширення зазначених технологій. Втім філософський і соціально-гуманітарний аналіз феномена штучного інтелекту демонструє менш песимістичну картину, за якої будь-які технології у принципі аж ніяк не здатні певною мірою «замінити» собою людину [5, с. 105–107].

Ще в 1818 р. Мері Шеллі видала книгу «Франкенштейн» – оповідь про вченого, який намагається створити вищу істоту, натомість створює монстра. Міф про Франкенштейна ставить Homo sapiens перед фактом, що останні дні швидко наближаються. Якщо якась екологічна чи ядерна катастрофа не знищить нас до того, то темпи технологічного розвитку невдовзі приведуть до заміни Homo sapiens на абсолютно відмінних істот, які матимуть не лише іншу фізичну будову, а й дуже відмінні когнітивні та емоційні світи. Це те, що наймовірно бентежить більшість сапієнс. Нам подобається вважати, що в майбутньому люди, схожі на нас, подорожуватимуть від планети до планети на надшвидких космічних кораблях.

Але нам не впадоби оцінювати можливість, що в майбутньому істоти з емоціями й ідентичністю, схожими на наші, припинять своє існування, і наше місце займуть чужі форми життя, чиї здібності принижуватимуть наші. Нам подобаються оповіді, в яких стверджується, що ми – найкращі створіння з-поміж усіх, що ніколи не було і ніколи не буде когось кращого, ніж ми. Будь-яка спроба нашого вдосконалення неминуче зазнає невдачі, бо навіть якщо можна поліпшити наші тіла, то не можна чіпати людського духу [7, с. 521].

Але нам буде тяжко сприйняти той факт, що вчені можуть створити дух так само, як і тіло, і що майбутній доктор Франкенштейн може створити когось дійсно досконалішого за нас, когось, хто дивитиметься на нас із такою самою зверхністю, як ми дивимось на неандертальців. Насправді потрібно взяти до уваги ідею, що наступний етап історії супроводжуватимуть не лише технологічні й організаційні трансформації, а й фундаментальні трансформації людської свідомості та ідентичності. Це можуть бути настільки фундаментальні перетворення, що поставлять під питання саме поняття «людина» [7, с. 522].

Слід погодитися, що далеко не завжди штучний інтелект служить засобом для досягнення розумних цілей. Наприклад, застосування технологій штучного інтелекту у військовій сфері цілком може призвести до катастрофічних наслідків планетарного масштабу. Штучний інтелект дійсно робить людину значно потужнішою, але ця потуга цілком може призвести і до смерті людства, що навряд чи буде свідчити про те, що людство стало набагато розумнішим як тоді, коли воно вело війни без застосування технологій ШІ.

У ЗМІ, Інтернеті з'явилися повідомлення про реальні зазіхання штучного інтелекту на життя людини. Так, під час симуляції перевірялася здатність програмного забезпечення безпілотної розпізнавати цілі та знищувати їх після такого рішення людини-оператора. Однак, система зрозуміла, що хоча вона ідентифікувала загрозу, іноді людина-оператор може наказати їй не вбивати. І пристрій вбиває вого керівника, оскільки людина заважала БПЛА досягти своєї мети – набрати очки. Керівник відділу випробувань запевнив, що під час випробувань жодна людина не постраждала, і застеріг, що оборонцям не потрібно занадто сильно покладатися на ШІ, а експеримент засвідчує, що «людина не зможе вести розмову про штучний інтелект, надрозум, машинне навчання та автономію, якщо вона не збирається говорити про етику і ШІ» [8].

Постгуманізм свідчить про онтологічний аспект зрушення «зростаючої технологізації людини» і «персоніфікації технології» у бік кіборгізації, що розвивається на межі між людиною і нелюдською істотою,

у незавершеності, спрямованій у майбутнє історії. Постлюдина – штучна істота, створена людьми, біолюдина, що виникла завдяки неприродній спадковості, управляється механічно чи електронно, зберігаючи свою біологічну функцію. Кіборг перевершує межі витривалості, інтелекту та життєвої сили людини, долаючи нинішні обмеження і перетворюючись на ідеальну, нескінченну надлюдину. Це технологічна адаптація сходження до безсмертя. Поки віртуальне тіло підключено до Інтернету в просторі кіборга, вважається, що людина існує одночасно у двох видах реальностей, причому не тільки її тіло існує у фізичній сфері, а й її розум взаємодіє з фізичними субстанціями.

Попри захоплення технізацією слід остерігатися відчуження людини від природи та його наслідків, а саме, набуття та поширення феномену бездуховності, фокусування людського буття на інтересах сьогодення, «знелюднення» природи, її комерціалізація й утилітаризація. Екзистенційні, смисложиттєві проблеми людського існування не можуть бути розв'язанні накопиченням багатства, економічним зростанням і посиленням технологічної могутності людини. Без радикального перелому у філософії життєустрою, смисложиттєвих орієнтирах буття людей усі дії з викорінювання насильства, агресії, тероризму, війн неминуче приречені на неуспіх. Тому головним завданням ХХІ ст. має стати філософське просвітництво людства.

Список використаних джерел

1. Воронкова В. Г., Нікітенко В. О. Філософія цифрової людини і цифрового суспільства: теорія і практика : монографія. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2022. 460 с.
2. Дзьобань О. Цифрова людина як філософська проблема. *Інформація і право*. 2021. № 2 (37). С. 9–19.
3. Мороз О. Штучний інтелект. *Філософський енциклопедичний словник / В. І. Шинкарук, Л. В. Озадовська, Н. П. Поліщук, І. О. Покаржевська*. Київ : Абрис, 2002. 742 с.
4. Бостром Нік. Суперінтелект. Стратегії і небезпеки розвитку розумних машин / пер. з англ. Антон Ящук, Антоніна Ящук. Київ : Наш формат, 2020. 408 с.
5. Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 12–13 листопада 2021 року). Частина I / відп. за випуск І. В. Чорноморденко. Київ : КНУБА, 2021. С. 109–112. 223 с.
6. Шваб К. Четверта промислова революція, Формуючи четверту промислову революцію. Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2019. 426 с.
7. Харарі, Ювал Ной. Sapiens: Людина розумна. Коротка історія людства; пер. з англ. О. Дем'янчука; 3-тє вид. Київ : Форс Україна, 2022. 544 с.
8. Дрон, керований штучним інтелектом, вбив оператора під час випробувань. <https://noworries.news/dron-kerovanyj-shtuchnym-intelektom-vbyv-operatjra-pid/chas-vyprobuvan/>